

۱۱۰۷ مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ع)

سرشناسه:	حسین اف، مفتون، ۱۹۷۳ - م.
عنوان و نام پدیدآور:	گسترش تشیع در قفقاز در عصر صفویه/ مفتون حسین اف.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)، ۱۴۳۷ ق. = ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۲۲۴ ص.: مصور، نقشه؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۹۷۷-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۲۱۵ - ۲۲۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیبا).
موضوع:	شیعه -- قفقاز -- تاریخ -- قرن ۱۰ - ۱۲ ق.
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی (ع) العالمية.
رده بندی کنگره:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع) ۱۳۹۴ ۵گ/ح/۲ BP۲۳۹
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۵۳
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۸۱۶۳۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

گسترش تشیع در قفقاز در عصر صفویه

مؤلف: مفتون حسین اف

چاپ دوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۰۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸

تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۹ / داخلی (۱۰۵) ۳۷۸۳۹۳۰۵

ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir https://telegram.me/pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی

گسترش تشیع در قفقاز در عصر صفویه

مفتون حسین اف

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. ازاین‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

بخش اول: جغرافیای تاریخی و پیشینه سیاسی - اجتماعی تشیع در قفقاز

۱. موقعیت جغرافیایی - تاریخی قفقاز..... ۱۳
- پیشینه قفقاز ۱۳
- وجه تسمیه قفقاز..... ۱۵
- محدوده جغرافیایی قفقاز..... ۱۷
- جغرافیای طبیعی قفقاز..... ۱۸
- جغرافیای سیاسی قفقاز..... ۲۱
۱. آران (آلبانیا)..... ۲۱
- الف) محدوده جغرافیایی آران..... ۲۲
- ب) تقسیمات سرزمین آران..... ۲۷
۲. موغان..... ۲۸
۳. آران..... ۲۸
۴. شروان..... ۲۹
- شهرهای مهم شروان، مغان و آران..... ۳۰
۱. شماخی..... ۳۰
۲. بردع..... ۳۱
۳. اردوباد..... ۳۱
۴. گنجه..... ۳۳

۳۳	۵. شکی
۳۳	۶. باکو
۳۴	۷. نشوی
۳۴	۸. قره‌باغ
۳۴	۹. لنکران
۳۵	ارمنستان
۳۵	۱. دَبیل
۳۶	۲. آنی
۳۶	۳. ایروان
۳۷	گرجستان
۳۸	آذربایجان
۳۸	۱. اردبیل
۳۹	۲. تبریز
۳۹	داغستان
۴۱	۲. پیشنهاد سیاسی - اجتماعی تشیع در قفقاز
۴۱	ورود اسلام به قفقاز
۴۵	فقیهان مذاهب اسلامی قفقاز
۴۷	مذهب خوارج
۴۸	مکتب‌های کلامی
۵۰	تصوف
۵۴	نمایندگان تصوف
۶۰	پیشینه تشیع در قفقاز
۶۲	مهاجران، پیام‌آوران تشیع
۶۳	امامزادگان
۶۴	۱. بی‌بی هیبت
۶۵	۲. امامزاده اسماعیل
۶۵	۳. امامزاده رحیمه
۶۵	۴. زیارتگاه علی‌آقای

۵. آرامگاه سید قاسم.....	۶۶
۶. امامزاده دختر امام موسی کاظم علیه السلام و دختر سه ساله امام رضا علیه السلام	۶۶
۷. امامزاده محمد صادق.....	۶۶
۸. امامزاده سقی حمید.....	۶۷
۹. امامزاده ابراهیم.....	۶۷
۱۰. امامزاده عاقل.....	۶۸
۱۱. امامزاده روستای دیزه.....	۶۸
۱۲. امامزاده شهر شماخی.....	۶۸
۱۳. امامزاده شهر تفلیس.....	۶۸
وجود دولت‌های منطقه‌ای متمایل به تشیع.....	۶۸
۱. آل بویه.....	۶۹
۲. حمدانیان.....	۶۹
۳. آل مسافر.....	۶۹
۴. ایلخانان.....	۷۱
تشیع در گرجستان، قبل از صفویه.....	۷۳

بخش دوم: صفویان و گسترش تشیع در قفقاز (دوره تشکیل و تکوین دولت صفویه)

مقدمه.....	۸۷
نخستین تکاپوهای صفویان در قفقاز.....	۹۰
پیدایش دولت صفویه.....	۹۲
اقدامات دولت صفویه در منطقه قفقاز جنوبی.....	۹۶
۱. عرصه سیاسی.....	۹۶
۲. عرصه فرهنگی.....	۹۷
۳. عرصه اقتصادی.....	۹۸
۱. تحولات سیاسی در دوره تأسیس دولت صفویه.....	۹۹
عصر شاه اسماعیل اول.....	۹۹
گرجستان در زمان شاه اسماعیل.....	۱۰۳
عصر شاه طهماسب.....	۱۰۴
گرجستان در زمان شاه طهماسب.....	۱۰۵

- عصر شاه اسماعیل دوم ۱۰۷
- عصر محمدشاه خدابنده ۱۰۸
- گرجستان در این دوره ۱۱۰
۲. تحولات فرهنگی در دوره تأسیس دولت صفویه ۱۱۳
- عصر شاه اسماعیل ۱۱۳
۱. استفاده از فقه شیعه ۱۱۳
۲. منصب صدارت ۱۱۴
۳. ارسال نمایندگان برای رفع شبهات به منطقه قفقاز ۱۱۴
۴. زبان ترکی ۱۱۵
۵. شاعران عصر شاه اسماعیل ۱۱۶
- الف) شاه اسماعیل ۱۱۶
- ب) فضولی ۱۲۱
- ج) مقتل نویسان دیگر ۱۲۵
- د) شاعران فرقه حروفیه در عصر شاه اسماعیل ۱۲۶
- ه) شاعران دیگر ۱۲۷
۶. عاشق ۱۲۸
۷. روضه خوانی ۱۲۸
۸. تعزیه خوانی ۱۲۹
۹. تشکیل مجالس مذهبی ۱۳۰
۱۰. ساختن و بازسازی مساجد زیارتگاه ۱۳۰
۱۱. ساختن و اداره کتابخانه ها ۱۳۱
۱۲. مدرسه - مکتب ۱۳۲
- عصر شاه طهماسب ۱۳۲
۱. شخصیت شاه طهماسب ۱۳۲
۲. شاه طهماسب و علما ۱۳۳
۳. منصب صدارت ۱۳۴
۴. شاعران ۱۳۶
۵. ساختن و بازسازی مساجد و زیارتگاه ها ۱۳۷

۱۳۹	۶. کتیه‌ها
۱۴۰	۷. نقاشی مینیاتور
۱۴۰	۸. معماری
۱۴۱	عصر شاه اسماعیل دوم
۱۴۵	۳. تحولات اقتصادی در دوره تأسیس دولت صفویه
۱۴۵	عصر شاه اسماعیل
۱۴۵	عصر شاه طهماسب
۱۴۸	عصر محمدشاه

بخش سوم: دوره ثبات دولت صفویه (دوره شاه عباس اول)

۱۵۱	مقدمه
۱۵۱	شخصیت شاه عباس (۹۸۹ - ۱۰۳۹ق. / ۱۶۲۹ - ۱۵۸۱م.)
۱۵۳	۱. تحولات سیاسی دوره شاه عباس
۱۵۴	کوچاندن
۱۵۶	نصب حاکمان
۱۵۶	حاتم بیگ اردوبادی؛ وزیر شاه عباس
۱۵۹	۲. تحولات فرهنگی دوره شاه عباس
۱۵۹	ساخت و ساز
۱۵۹	۱. مساجد و مدارس
۱۶۵	۲. اماکن مذهبی
۱۶۶	۳. کاروانسرا، بازار، حمام و
۱۶۷	حمایت از سادات
۱۶۷	احترام به علما
۱۶۸	تشویق شاه عباس به ازدواج مسلمانان با ارامنه
۱۶۸	تدریس
۱۶۸	مدرسه و مکتب
۱۶۹	کتابخانه‌ها

۳. تحولات اقتصادی دوره شاه عباس ۱۷۱
 لغو مالیات از شیعیان ۱۷۱
 گرجستان در زمان شاه عباس ۱۷۲

بخش چهارم: زوال صفویان و اوضاع تشیع در قفقاز

- زوال صفویان و اوضاع تشیع در قفقاز ۱۸۱
 عصر شاه صفی اول (۱۶۲۹ - ۱۶۴۱ م. / ۱۰۳۹ - ۱۰۵۲ ق.) ۱۸۱
 ساخت مساجد و آرامگاه‌ها ۱۸۵
 عصر شاه عباس دوم (۱۰۵۲ - ۱۰۷۷ ق. / ۱۶۴۲ - ۱۶۶۶ م.) ۱۸۷
 ۱. معماری مساجد ۱۹۱
 ۲. مدارس ۱۹۳
 ۳. رسیدگی به شکایت مردم ۱۹۴
 عصر شاه سلیمان (۱۰۷۷ - ۱۱۰۶ ق. / ۱۶۶۶ - ۱۶۹۴ م.) ۱۹۴
 ۱. موقعیت اداری علما ۱۹۷
 ۲. ترویج تشیع ۲۰۰
 عصر شاه سلطان حسین صفوی (۱۶۹۴ - ۱۷۲۲ م.) ۲۰۳
 رابطه شاه سلطان حسین با علما ۲۰۵
 کتابنامه ۲۱۵
 منابع عربی و فارسی ۲۱۵
 منابع آذری ۲۲۳